

УДК 343.222.1

ВИДИ ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ З ДВОМА ФОРМАМИ ВИНИ

Доманова Т.Ю., здобувач
Київський університет права
Національної академії наук України

У статті досліджуються питання, пов'язані з аналізом наявних наукових підходів до класифікації злочинів, що вчиняються з двома формами вини. На підставі проведеного аналізу зроблено висновок, що наявні підходи до класифікації цієї групи злочинів мають переважно теоретичний характер. Запропоновано прикладний підхід до класифікації аналізованої групи злочинів, на підставі якого здійснено дослідження розділу II Особливої частини Кримінального кодексу України на предмет вичерпного визначення злочинів, які можуть бути вчинені з двома формами вини.

Ключові слова: вина, подвійна форма вини, умисел, необережність, змішана вина.

В статье исследуются вопросы, связанные с анализом существующих научных подходов к классификации преступлений, совершаемых с двумя формами вины. На основании проведенного анализа сделан вывод, что существующие подходы к классификации этой группы преступлений имеют преимущественно теоретический характер. Предложен прикладной подход к классификации рассматриваемой группы преступлений, на основании которого осуществлено исследование раздела II Особенной части Уголовного кодекса Украины на предмет исчерпывающего определения преступлений, которые могут быть совершены с двумя формами вины.

Ключевые слова: вина, двойная форма вины, умысел, неосторожность, смешанная вина.

Domanova T.Yu. TYPES OF CRIMES COMMITTED WITH TWO FORMS OF GUILT

The article examines issues related to the analysis of existing scientific approaches to the classification of crimes committed with two forms of guilt. Based on the analysis concluded that the existing approaches to the classification of crimes that are mostly theoretical. Instead, the article offers an applied approach to the classification of the crimes analyzed, based on which the research section II of the Criminal Code Ukraine in terms of comprehensive definition of crimes that may be committed with two forms of guilt.

Key words: guilt, dual form of guilt, intent, negligence, mixed guilt.

Постановка проблеми. Вирішення питань, пов'язаних із з'ясуванням сутності, правової природи злочинів, які вчиняються з двома формами вини, має велике значення для забезпечення неухильного виконання вимог кримінального законодавства в разі притягнення особи до кримінальної відповідальності насамперед в аспекті забезпечення правильної кваліфікації суспільно небезпечного діяння. Саме тому на особливу увагу в цьому контексті заслуговує питання видів відповідної категорії злочинів, оскільки їх належна класифікація може мати безпосереднє практичне значення під час здійснення правової оцінки такого злочину.

Ступінь розробленості проблеми. Дослідженням питань, пов'язаних зі з'ясуванням окремих питань злочинів, які вчиняються з двома формами вини, займалась низка вітчизняних і зарубіжних учених, до яких можна зарахувати М.І. Бажанова, Ю.В. Бауліна, В.І. Борисова, Р.В. Верешу, Н.О. Гуророву, В.П. Ємельянова, О.М. Костенка, А.О. Пінаєва, О.Я. Светлова, С.А. Тарарухіна, Є.В. Шевченка та інших. Однак багато питань залишаються невирішеними й потребують подальшого вивчення, зокрема, в аспекті класифікації цього виду злочинів.

Мета статті – дослідити питання, пов'язані з аналізом наявних наукових підходів до класифікації злочинів, що вчиняються з двома формами вини

Виклад основного матеріалу. З огляду на відсутність у законі про кримінальну відповідальність визначення злочинів, які вчиня-

ються з двома формами вини, а також беручи до уваги абсолютну відсутність навіть згадки про існування видів злочинів, суб'єктивна сторона яких не може бути повністю охоплена ані умислом, ані необережністю, особливого значення в цьому контексті набувають теоретичні пошуки, які б дали змогу на доктринальному рівні визначити підходи до застосування Кримінального кодексу (далі – КК) України в тих випадках, коли вчинене суспільно небезпечне діяння передбачає поєднання різних форм вини. Значну роль у цьому процесі відіграє питання класифікації аналізованої групи злочинів, оскільки дає змогу певним чином їх систематизувати та визначити співвідношення таких злочинів, по-перше, стосовно злочинів, які вчиняються винятково з однією формою вини, по-друге, стосовно інших злочинів, які вчиняються з двома формами вини.

У науці кримінального права зазвичай виділяються дві групи кримінальних правопорушень зі змішаною формою вини:

1) діяння, що становить порушення правил безпеки саме по собі, у відриві від наслідків, є адміністративним, дисциплінарним чи іншим правопорушенням, і тільки настання суспільно небезпечних наслідків, причинно пов'язаних із діянням, робить усе вчинене кримінальним правопорушенням. Так, як зазначає О.О. Дудоров, коли винний порушує правила умисно, має місце змішана форма вини: до діяння – умисел, а до наслідків – необережність; загалом таке кримінальне правопорушення розцінюється як необережне (наприклад, порушення правил безпеки дорожнього

руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами);

2) передбачене законом умисне діяння спричиняє два різні наслідки: перший (найближчий) є обов'язковою ознакою об'єктивної сторони, другий (віддалений) – кваліфікуючою ознакою. Тут у діяння і щодо першого, обов'язкового, наслідку суб'єктивна сторона виражається в умислі, а щодо іншого (кваліфікуючого) наслідку – тільки в необережності; загалом кримінальне правопорушення визнається умисним [1, с. 206].

С.В. Бабанін, визначаючи категорії злочинів, під час учинення яких можуть поєднуватись різні форми вини, також констатує можливість їх існування в тих випадках, коли необережне заподіяння стосується наслідків кваліфікованого складу злочину. До злочинів із цією виною, на думку вченого, варто зарахувати лише такі матеріальні склади:

1) у яких діяння саме по собі без спричинених наслідків є закінченим злочином. У цьому випадку психічне ставлення особи до різних об'єктивних ознак може мати кілька форм: а) до діяння – прямий умисел, до наслідків – необережність (наприклад, угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна, якщо ці дії спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, – ч. 3 ст. 278 КК України); б) до діяння – прямий умисел, до наслідків – умисел або необережність (наприклад, протидія законній господарській діяльності, що заподіяла велику шкоду чи спричинила інші тяжкі наслідки, – ч. 3 ст. 206 КК України); в) до діяння – прямий умисел, до наслідків – прямий або непрямий умисел (наприклад, шахрайство з фінансовими ресурсами, що завдало великої матеріальної шкоди, – ч. 2 ст. 222 КК України); 2) склади, які мають два види якісно відмінних за характером і ступенем суспільної небезпечності злочинних наслідків одних і тих самих дій винної особи та її різне психічне ставлення до кожного із цих наслідків (наприклад, умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, – ч. 2 ст. 121 КК України) [2, с. 191].

Згідно із запропонованою вченим класифікацією, до аналізованої групи злочинів він зараховує не лише ті, які передбачають поєднання таких форм, як умисел і необережність, а й ті, які передбачають поєднання різних видів однієї форми вини, а саме прямого умислу щодо дії та непрямого – щодо наслідків.

Також у наукових працях, присвячених дослідженню проблем злочинів із двома формами вини, пропонується виокремлювати види злочинів, які точно з такою формою вини не можуть бути вчинені. Так, зокрема, в юридичній літературі містяться позиції, згідно з якими конкретний склад із суб'єктивної сторони характеризується умисною формою вини за наявності будь-якої з таких умов: 1) він сконструйований як формальний або усичений; 2) у законі вказано на умисний характер цього злочину; 3) у законі вказано на мету; 4) у законі міститься вказівка на завідомість [3, с. 264]. У контексті оцінювання наведеного твердження, вважаємо за доцільне звернути увагу на два аспекти: перший – доктриналь-

не виокремлення видів злочинів, учинення яких не допускає поєднання різних форм вини, має не менше практичне значення, аніж виокремлення видів, що допускають їх поєднання. Разом із тим аналіз згаданої позиції дає підстави поставити під сумнів одну з виокремлених ознак, а саме вказівку в законі на умисний характер цього злочину. Така вказівка, як свідчить аналіз норм КК України, не завжди виключає можливість поєднання різних форм вини, оскільки на прикладі такого злочину, як умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть потерпілого, можна спостерігати поєднання умислу щодо дії та необережності щодо наслідків.

С.В. Шевченко в цьому контексті пропонує виокремлювати три групи випадків поєднання різних форм вини, для позначення яких, на думку вченого, необхідно використовувати різні терміни: першу групу становлять одиничні ускладнені злочини, формула суб'єктивного змісту в яких може бути записана як «умисел + необережність» (умисне тяжке тілесне ушкодження, що спричинило смерть), для позначення якої пропонується використовувати термін «подвійна форма вини»; друга група – делікти, у яких психічне ставлення винного до похідного наслідку може характеризуватись як умисною, так і необережною формою вини (доведення до самогубства або замаху на самогубство особи, що є наслідком жорстокого з нею поводження), для позначення якої використовується термін «складна форма вини»; третя група – злочини з альтернативно викладеними похідними наслідками, які можуть наставати одночасно, за яких щодо одних наслідків психічне ставлення характеризується умисною формою вини, а щодо інших – необережною. У такому випадку пропонується використовувати термін «комбінована форма вини» [4]. Не заперечуючи існування таких видів злочинних діянь і наявності підстав для їх виокремлення за зазначеним критерієм, вважаємо, що підхід до використання різних понять з метою позначення відповідних видів є доволі дискусійним. По-перше, використання таких термінів, на нашу думку, значною мірою ускладнює теоретичну основу вчинення аналізованих видів злочинів, оскільки передбачає введення різних понять, які характеризують лише різні вияви злочинів одного роду. По-друге, близьке семантичне значення використаних слів не дає змоги з'ясувати, чому саме в першому випадку використане слово «подвійна», в другому – «складна», а в третьому – «комбінована». Крім того, зазначена класифікація не має істотного практичного значення, оскільки, якщо оцінювати вже вчинене злочинне діяння, а не статтю, яка встановлює за нього відповідальність, наведені варіації не матимуть місця, натомість матиме місце конкретне явище об'єктивної дійсності, у якому поєднані дві різні форми вини.

А.О. Пінаєв у праці пропонує зараховувати до злочинів зі змішаною формою вини такі: 1) злочини, склади яких ураховують сукупність іншого правопорушення та злочину; 2) злочини, спільними для яких є те, що вони складаються з іншого правопорушення та наслідку, який сам по собі, не будучи пов'я-

заний з іншим правопорушенням, самостійного складу не утворює. Останні, на думку вченого, діляться на дві групи: а) зі складами, у яких інше правопорушення (діяння), якщо взяти його ізольовано, вчиняється лише умисно, а до наслідків ставлення особи може бути в одних конкретних випадках умисним, а в інших – необережним (ст. 364 КК України); б) зі складами, у яких інше правопорушення (діяння), будучи взятим окремо, в одних конкретних випадках може бути умисним, а в інших – необережним, наслідки ж передбачають лише необережність (ч. 2 ст. 281 КК України) [5, с. 317].

Наведені підходи до класифікації є обґрунтованими, однак, як нам видається, вони мають більш теоретичний характер, натомість практичного характеру відповідна класифікація набула б, якщо б передбачала вказівки на конкретні норми КК України, які встановлюють відповідальність за злочини, що вчиняються з двома формами вини. Так, уважаємо, що істотного практичного значення набуло б теоретичне дослідження певної групи злочинів на предмет виявлення вичерпного переліку тих із них, учинення яких передбачає поєднання різних форм вини. З огляду на наведене, пропонуємо проаналізувати один розділ Особливої частини КК України на предмет вичерпного визначення статей відповідного розділу, що встановлюють відповідальність за аналізований різновид злочинів. При цьому, враховуючи істотний ступінь суспільної небезпечності злочинів проти життя і здоров'я особи, а також беручи до уваги складність кваліфікації окремих із них, уважаємо за доцільне проаналізувати розділ II Особливої частини КК України для визначення передбачених цим розділом злочинів, які вчиняються з двома формами вини.

Так, поєднання різних форм вини може мати місце під час учинення злочину, передбаченого ст. 120 «Доведення до самогубства» КК України, оскільки нею встановлено відповідальність за доведення особи до самогубства або до замаху на самогубство, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності. Отже, якщо формою вини таких діянь, як жорстоке поводження, шантаж, примус і систематичне приниження, є винятково умисел, то щодо наслідку у вигляді самогубства або замаху на самогубство такою формою може бути як умисел, так і необережність.

Наступним злочином, який може бути вчинено з двома формами вини, є найчастіше згадуваний у цьому контексті злочин, передбачений ст. 121 КК України, а саме умисне тяжке тілесне ушкодження. Так, якщо саме заподіяння тілесного ушкодження може бути винятково умисним, то щодо наслідків (наприклад, втрати будь-якого органу чи його функцій, психічної хвороби чи смерті потерпілого) такого злочину вина може бути як умисною, так і необережною. Те саме стосується й інших видів тілесних ушкоджень (середньої тяжкості й легких), відповідальність за заподіяння яких установлена ст. ст. 122 і 125 КК України, відповідно. Також лише умисним

може бути вчинення дії, передбаченої ст. 126 КК України, а саме завдання удару, побитів або вчинення інших насильницьких дій, у свою чергу, як умисним, так і необережним може бути ставлення до наслідків таких дій у вигляді фізичного болю. До цієї самої групи злочинів належить і злочин, передбачений ч. 3 ст. 133 КК України, а саме зараження іншої особи венеричною хворобою особою, яка знала про наявність у неї цієї хвороби, якщо таке зараження спричинило тяжкі наслідки. З огляду на конструкцію цього складу злочину, саме зараження особи може бути умисним, а до тяжких наслідків ставлення особи може бути як умисним, так і необережним.

З двома формами вини може бути вчинено злочин, передбачений ч. 2 ст. 135 КК України, а саме незаконне проведення абортів, якщо воно спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої, оскільки саме проведення абортів вчиняється з умисною формою вини, а ставлення до наслідків у цьому складі злочину є необережним. До аналізованої групи злочинів належить і злочин, передбачений ч. ч. 1, 3 ст. 136 КК України, яка передбачає відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, або повідомлення про такий стан особи належним установам чи особам, якщо це спричинило тяжкі наслідки (ч. 1) або смерть потерпілого (ч. 3). Цей злочин, як і попередньо зазначений, характеризується двома формами вини: умислом щодо дії та необережністю щодо наслідків. Такою самою формою вини характеризується злочин, передбачений ст. 138 КК України, який встановлює відповідальність за незаконну лікувальну діяльність, якщо вона спричинила тяжкі наслідки для хворого. Аналогічними ознаками суб'єктивної сторони характеризується і злочин, передбачений ч. 2 ст. 139 КК України, який полягає в ненаданні допомоги хворому медичним працівником, якщо це спричинило смерть хворого або інші тяжкі наслідки, а також злочини, передбачені ст. 141 КК України (проведення клінічних випробувань лікарських засобів без письмової згоди пацієнта чи його законного представника або стосовно неповнолітнього чи недездатного, якщо ці дії спричинили смерть пацієнта або інші тяжкі наслідки), ч. 2 ст. 142 КК України (незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, якщо вони спричинили тривалий розлад здоров'я потерпілого) і ст. 145 КК України (умисне розголошення лікарської таємниці особою, якій вона стала відома у зв'язку з виконанням професійних чи службових обов'язків, якщо таке діяння спричинило тяжкі наслідки).

Висновки. Отже, загалом підсумовуючи результати проведеного аналізу злочинів, передбачених розділом II Особливої частини КК України, можна резюмувати, що значна кількість відповідних злочинів характеризується двома формами вини, тобто поєднання різних форм вини є доволі характерною ознакою аналізованої групи злочинів. Разом із тим аналіз можливих форм вини, з якими можуть учинитись зазначені злочини, дає

підстави для висновку про існування двох можливих комбінацій: 1) злочини, які можуть бути вчинені лише за умови поєднання двох різних форм вини (наприклад, умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що спричинило смерть, який передбачає виключно умисну форму вини щодо дії та виключно необережну форму вини щодо наслідків); 2) злочини, які можуть бути вчинені як з однією, так і з двома формами вини (наприклад, доведення до самогубства, при умисній формі вини щодо дії (жорстокого поводження, шантажу тощо) можлива як умисна, так і необережна форма вини щодо наслідків у вигляді самогубства або замаху на самогубство).

На підставі проведеного дослідження доведена дискусійність наукових підходів до використання різних понять з метою позначення видів злочинів, які вчиняються при поєднанні умислу та необережності. Крім того, на основі аналізу наявних підходів до класифікації злочинів, що вчиняються з двома формами вини, доведено, що вони здебільшого мають теоретичний характер. Натомість з метою забезпечення прикладного характеру відповідної класифікації запропоновано підхід, який

передбачає вичерпне визначення злочинів, які можуть учинитися з двома формами вини, із певної групи злочинів, наприклад, злочинів, передбачених одним розділом Особливої частини КК України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дудоров О.О. Кримінальне право : [навчальний посібник] / О.О. Дудоров, М.І. Хавронюк ; за заг. ред. М.І. Хавронюка. – К., 2014. – 944 с.
2. Бабанін С.В. Змішана форма вини у кримінальному праві України / С.В. Бабанін // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2014. – № 2. – С. 186–192.
3. Козельская Н.Л. К вопросу о преступлениях с двумя формами вины / Н.Л. Козельская // Наука и современность. – 2010. – С. 263–268. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-prestupleniyah-s-dvumya-formami-viny>.
4. Шевченко Є.В. До питання змісту і співвідношення понять «змішана», «подвійна» і «складна форма вини» в кримінальному праві / Є.В. Шевченко // Проблеми законності. – 2011 – № 115. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-soderzhaniya-i-sootnosheniya-ponyatiy-smeshannaya-dvoynaya-i-slozhnaya-forma-viny-v-ugolovnom-prave-1>.
5. Пинаев А.А. Уголовное право Украины. Общая часть / А.А. Пинаев. – Х. : Харьков юридический, 2005. – 664 с.

УДК 341.7+343.35

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

Жерж Н.А., к. ю. н.,
доцент кафедри кримінального права та кримінології,
заступник директора
Навчально-науковий інститут права з наукової роботи
Університету державної фіскальної служби України

Саква А.М., магістрант
кафедри кримінального права та кримінології
Навчально-науковий інститут права
Університету державної фіскальної служби України

Стаття присвячена аналізу відповідності вітчизняних кримінально-правових засобів міжнародно-правовим заходам запобігання злочинності у сфері економіки.

Ключові слова: відповідність, кримінально-права норма, злочинність у сфері економіки, легалізація коштів, здобутих злочинним шляхом.

Статья посвящена анализу соответствия отечественных уголовно-правовых средств международно-правовым мерам предупреждения преступности в сфере экономики.

Ключевые слова: соответствие, уголовно-правовые нормы, преступность в сфере экономики, легализация средств, полученных преступным путем.

Zherzh N.A., Sakva A.M. INTERNATIONAL AND NATIONAL LEGAL MEASURES PREVENTING CRIME IN THE ECONOMY

This article analyzes the compliance of national criminal law means the international legal measures of crime prevention in the field of economy.

Key words: compliance, criminal law, crime in the economic sphere, legalization of funds obtained by criminal means.

Постановка проблеми. Ратифіковані Україною міжнародні договори спричиняють згодом певні зміни, що безпосередньо стосуються й удосконалення кримінального законодавства. Тому для уникнення в май-

бутньому негативних заходів примусового впливу з боку міжнародної громадськості необхідно проаналізувати міжнародно-правові норми, спрямовані на охорону економіки від злочинних посягань, а також відповідність